

KIRJA-ARVOSTELU

Tuomas Rantala

Paavo Lipponen politiikan huipulla

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Paavo Lipposen muistelmien kolmas osa Valtionhoitaja päättää monoliittisen ja perusteellisen muistelmasarjan. Muistelmiensa päätösosassa pitkäaikainen entinen pääministeri ja eduskunnan puhemies kertoo poliittisen uransa huippubetkiä niin kotimaan politiikassa kuin kansainvälisilläkin areenoilla.

sosialidemokraattiset puolueet, pääministerit, hallitukset, hallituspolitiikka, eduskunnan puhemiehet, eduskuntatyö, eduskuntavaalit, kansanedustajat, puoluejohtajat, poliittiset johtajat, EU-politiikka, pohjoinen ulottuvuus, sisäpolitiikka, ulkopolitiikka, parlamentarismi, poliittinen historia, muistelmat, henkilöhistoria, 1990-luku, 2000-luku, 2010-luku, 2020-luku

157

Tuomas Rantala, VTT, on Suomen 1900-luvun poliittiseen historiaan, etenkin puolue- ja henkilöhistoriaan, erikoistunut tutkija.

Paavo Lipponen: *Valtionhoitaja. Muistelmat 1995–2024*. WSOY 2025, 679 s.

Paavo Lipposen muistelmasarja käynnistyi kuusitoista vuotta sitten julkaistulla, vuodet 1941–1979 kattavalla osalla. Syksyllä 2014 ilmestyi muistelmien toinen osa *Murrosten aika*, jossa Lipponen käsittelee vuodet 1979–1995. Nyt keväällä 2025 ilmestyi muistelmasarjan päättävä kolmas osa, *Valtionhoitaja*, joka kattaa Lipposen toiminnan vuosina 1995–2024. Teos sisältää niin Lipposen pääministerivuodet kuin ajan eduskunnan puhemiehenä. Myös eläkevuosien tapahtumia käsitellään muistelmissa jonkin verran, mutta painopiste on aktiivipolitiikan vuosissa. Muistelmat on jaettu kolmeen päälukuun. Omat päälukunsa saavat molemmat Lipposen luotsaamat hallitukset, kun taas kolmannessa pääluvussa Lipponen kuvaa toimintaansa pääministerikausiensa jälkeen.

Muistelmat etenevät pääsääntöisesti kronologisesti ja siten, että Lipponen kuvaa mitä minäkin vuonna tapahtui. Päälukujen sisällä on useita alalukuja ja niiden sisällä vielä alalukujen alalukuja, jotka ovat välillä hyvinkin lyhyitä, joskus vain muutaman kappaleen pituisia. Ratkaisu on toisaalta hyvä ja tekee laajasta teoksesta sangen helposti lähestyttävän ja luettavan. Toisaalta kirjan rakenne kertoo myös siitä, että Lipposen muistelmia on ollut editoimassa journalisti ja kokenut politiikan toimittaja Jari Korkki.

On luonnollista, että pääministerikaudet ovat tämän osan keskiössä. Ensimmäisen hallituksen muodostamiskuviot Lipponen on käsitellyt jo muistelmien toisessa osassa, joten kolmannessa osassa

Lipponen pääsee heti kuvaamaan hallitustyöskentelyä. Edeltäjälleen Esko Aholle Lipponen antaa yhtäältä tunnustusta siitä, että tämä oli vienyt Suomen EU:n jäseneksi ja tehnyt hallituksineen välttämättömiä menoleikkauksia, mutta toisaalta syyttää Ahoa vastakkainasettelun luomisesta. Aho – joka vaikuttaa kuuluvan harvoihin Lipposen arvostamiin keskustalaispoliitikkoihin – saa siis kiitosta, mutta suurimman ansion talouskasvusta ja vastuullisesta taloudenpidosta Lipponen ottaa itselleen ja omalle hallitukselleen.

Keskusta on monin paikoin Lipposen hampaissa. Vain harvat keskustalaiset poliitikot tuntuvat nauttivan Lipposen arvostusta. Jo mainitun Ahon, joka saa siis kritiikkiäkin, lisäksi Lipponen tuntuu arvostavan keskustalaisista Matti Vanhasta ja Sirkka-Liisa Anttilaa, josta jälkimmäisestä tuli myös Lipposen perheystävä. Vihreistä Lipponen kättelee Satu Hassia ja Osmo Soininvaaraa ja valittelee sitä, että kun nämä lähtivät

hallituksesta ydinvoimapäätöksen jälkeen, ajoi se SDP:tä keskustan syliin.

Omissa puoluetovereissaan Lipposella on monia, jotka eivät saa armoa. Varsinkin Erkki Tuomioja saa lähes koko ajan Lipposelta sapiskaa. Tuomiojan ja SDP:n Helsingin piirin ”punavihreä elitismi” aiheuttivat Lipposen mukaan sen, että vuodesta 2004 vihreät pääsivät ohittamaan sosialidemokraatit Helsingin kunnallispolitiikassa. Vaikuttaa myös siltä, että Lipponen ei halunnut vuonna 1999 lähteä kokeilemaan punamultahallitusvaihtoehtoa, koska nimenomaan Tuomioja sitä hänelle ehdotti, vaikka varsinaiseksi syyksi Lipponen esittää SDP:n ja keskustan välillä vaalien aikana vallinneen vastakkainasettelun. Kun sitten vuoden 2003 vaalien jälkeen päädyttiin punamultaan, ei Lipponen lähtenyt valtiovarainministeriksi vaan pyrki ja pääsi puhemieheksi. Keskusta oli Lipposen mielestä harjoittanut Esko Ahon kauden jälkeen populistista politiikan tekoa vailla otetta kokonaisuudesta.

Kohtuullisen vaikea suhde Lipposella on myös Tarja Haloseen. Hän vieroksuu tämän ulko- ja turvallisuuspoliittisia näkemyksiä ja olisi halunnut Ahtisaaren SDP:n ehdokkaaksi vuoden 2000 presidentinvaaleihin, mutta on kuitenkin mahdollisimman lojaali Haloselle, kun tästä tulee presidenttiehdokas ja lopulta presidentti. Omista puoluetovereistaan Lipponen antaa korkeat arvosanat etenkin Arja Alholle ja Antti Kalliomäelle. Sitä, että Alho joutui eroamaan ministerin tehtävistä Sundqvist-jupakan seurauksena vuonna 1997, Lipponen valittelee syvästi ja syyttää asiasta klikkipolitiikkaa.

Kokoomuspoliitikoista kiitosta saavat muistelmissa varsinkin Ville Itälä ja Sauli Niinistö – tosin Niinistökään ei saa Lipposelta täysin puhtaita papereita. Itälää Lipponen suitsuttaa varsinkin siitä, että tämä perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana vaikutti keskeisesti siihen, että uusi, vuonna 1999 hyväksytty perustuslaki teki Suomen järjestelmästä entistä parlamentaarisemman. Aikaisempaa järjestelmää Lipponen luonnehtii ”autoritääriseksi presidenttivaltaisuudeksi”, ja presidenttikeskeinen järjestelmä saakin osakseen arvostelua läpi koko kirjan. Niinistöä Lipponen arvostaa valtiovarainministerinä, mutta tämän toiminta eduskunnan puhemiehenä saa tuomion. Lipposen

mukaan Niinistö oli puhemiehenä populistinen ja toimi kansanedustajia leimaavalla ja halventavalla tavalla.

Sisäpolitiikan ohella Lipponen kuvailee muistelmissaan laajasti myös ulkopoliittikkaa ja etenkin Euroopan Unioniin liittyviä asioita. Tämä on luonnollista, olihan Suomi liittynyt EU:n jäseneksi vain muutama kuukausi ennen Lipposen ensimmäisen pääministerikauden alkua. Tiettyä hankaluutta Lipposelle aiheutti se, että myös presidentti Ahtisaari halusi osallistua Eurooppa-neuvoston huippukokouksiin. Lipponen kuitenkin kiittelee Ahtisaaren ulko- ja turvallisuuspoliittisia linjauksia ja näkemyksiä – sen sijaan Tarja Halosen ja Erkki Tuomiojan kanssa Lipposen näkemykset ulko- ja turvallisuuspolitiikasta eivät juuri kohdanneet. Lipponen kommentoi näiden suhdetta Yhdysvaltoihin ja Natoon epäterveellisen vieroksuvaksi. Oman uransa yhdeksi huippuhetkeksi Lipponen nostaa kirjassa Suomen EU-puheenjohtajuuskauden vuonna 1999 ja hehkuttaa varsinkin Tampereella kyseisen vuoden lokakuussa pidettyä huippukokousta.

Vaikka Lipponen on tullut tunnetuksi Ruotsin ja ruotsin kielen ystävänä ja kutsuu Ruotsin sosialidemokraattista puoluetta ”toiseksi poliittiseksi kodikseen”, eivät hänen suhteensa ruotsalaisiin kollegoihin ole olleet aina ongelmattomat, kuten muistelmat paljastavat. Ingvar Carlssonia Lipponen tuntuu arvostavan, kun taas Göran Perssonin kanssa suhde oli vaikeampi. Lipponen esimerkiksi ihmettelee sitä, miten Perssonin hallitus kannatti EMU:a, mutta ministerit saivat kuitenkin ajaa vastustavaa linjaa. Ruotsia Lipponen moittii myös suurvaltakompleksista. Kaiken kaikkiaan Ruotsi on kuitenkin Lipposelle läheinen, mikä näkyy muistelmissa monin tavoin – esimerkiksi kirjan yksi laaja alaluku on omistettu lähes täysin Ruotsi-suhteille.

Lipponen käsittelee varsin laajasti omaa suhdettaan Venäjään ja venäläisiin. Itsestään Lipponen luo kuvan aktiivisena idänsuhteiden hoitajana, jonka aikana suhteet olivat toimivat ja hyvät. Venäläisistä kollegoistaan Lipponen arvostaa korkealle erityisesti Viktor Tšernomyrdinin, mutta myös Putinin ajan ensimmäinen pääministeri Mihail Kasjanov saa Lipposelta kiitosta. Toimintansa konsulttina Nord Stream -hankkeessa Lipponen selittää parhain päin. Lipponen haluaa myös korostaa sitä, kuinka hän itse asiassa oli edistänyt Suomen energiariippumattomuutta Venäjästä.

Teos päättyy yhteenvetoon, jossa Lipponen kertoo sen, miten hänen pääministerikausillaan vuosina 1995–2003 Suomi nousi maailman kärkeen monilla mittareilla mitattuna. Tätä sanomaa Lipponen vahvistaa luettelolla ensimmäisen hallituskautensa saavutuksista ja graafeilla, jotka kuvaavat BKT:n kasvua ja työttömyysastetta. Lipposen mukaan vuosina 1995–2007 koettu menestyksekkäs talouspolitiikka oli ennen muuta SDP:n ansiota, sen jälkeiset porvarihallitukset ajoivat Suomen lamaan. Totta on, että kyseisinä vuosina menestyttiin, mutta menestykseen tarvittiin myös muita tekijöitä, jotka Lipponen melko lailla muistelmissaan sivuuttaa – tosin Jorma Ollilan dynaamisuus saa tunnustusta.

Kuten muistelmasarjan aikaisemmissa osissa, niin myös nyt Lipponen uhraa useita sivuja lempiharrastukselleen arkkitehtuurille. Arkkitehtuuri on Lipposelle ilmiselvän tärkeä henkireikä kaiken politiikan ja kabinetitoiminnan keskellä. Myöskään toista intohimoaan – eli uintia – ei Lipponen unohda tässä muistelmiensa osassa. Nyt Lipponen on kuitenkin enemmän katsomon puolella ja edistämässä Mäkelänrinteen uintikeskuksen rakentamista. Yksityiselämänsä Lipponen selostaa kohtuullisella laajuudella. Ratkaisua voi pitää ymmärrettävänä, sillä vaikka kyseessä ovat poliittiset muistelmat, niin käsiteltävänä ajanjaksona Lipposen perhe-elämässä tapahtui paljon: hän meni toisen kerran avioon ja sai myös lapsia. Lipponen nostaa esiin, miten piti lastensa syntymien jälkeen isyyslomaa. Olisikin ollut hieman omituista, jos perhe olisi rajattu täysin muistelmien ulkopuolelle.

Vaikka Lipponen ei juuri omia erehdyksiään tuo muistelmiensa päätösosassa esiin, kaiken kaikkiaan hänen kirjansa on mielenkiintoinen kertomus vuosista, jolloin Suomi nousi lamasta ja asettui osaksi EU:ta. On tärkeää, että aikakauden keskeinen vaikuttaja kertoo asiasta oman näkemyksensä.

Pieniä asiavirheitä muistelmista löytyy. Osa niistä on varmasti tahattomia. Tällainen tahaton kömmähdys lienee ainakin se, että Lipponen kirjoittaa Jacques Delorsin olleen Euroopan komission puheenjohtaja toukokuussa 1995, vaikka tuolloin komissiota luotsasi jo Jacques Santer.

Monoliittisuudessaan ja perusteellisuudessaan nyt päätöksensä saanut muistelmasarja on omaa luokkaansa: kolmessa osassa on noin 1800 sivua. Sitä varten on tehty myös suuri taustatyö – esimerkiksi toimittaja Kari Valtonen haastatteli muistelmia varten kaikki Lipposen hallitusten ministerit. Suomen toiseksi pitkäaikaisin pääministeri onkin jättänyt itsestään melkoisen kirjallisen muistomerkin. Vaikka kirja on paljolti muistelijan omien ansioiden läpikäyntiä, kuten muistelmat yleensä, voivat poliittisen historian harrastajat nostaa hattua Lipposelle siitä, että hän on tehnyt suuren työn ja saanut monumentaalisen muistelmasarjansa päätökseen. Varmasti Lipposesta tehdään tulevana vuosina myös akateemiset kriteerit täyttäviä elämäkertatutkimuksia, jotka tarkentavat ja syventävät kuvaa siitä ajasta ja niistä tapahtumista joita Lipponen muistelmissaan käsittelee. Vaikka toimijan itsensä laatima kuva menneisyydestä on aina subjektiivinen, sillä on kuitenkin oma arvonsa. Kaikki kirjalliset tuotokset palvelevat tulevaa tutkimusta ja antavat hedelmällisiä aineksia sen tekemiseen. Toivoa sopii, että entiset pääministerit ja muut vaikuttajat vastaisuudessaakin kirjoittaisivat muistelmia.